

STIG STRÖMHOLM:

Sju små hem

"En studie i svensk pluralism" har professor Stig Strömholm satt som underrubrik till denna essay. Han har också själv skrivit ingressen:

För några år sedan tycks ansvarigt opinionsbildningsbefäl här i landet ha tröttnat på det eviga tjtatet om att i Sverige ryms bara en åsikt åt gången. Visserligen kom gnället mest från reaktionärt håll och var kanske inte mycket att bry sig om. Men det lät illa i längden. Det bestämdes att nu skulle vi vara alldeles öppna och något som heter pluralistiska. Det kändes ovanligt och det tog emot i början. Men bestämt är bestämt, och någon råd fick det lov att bli. Man löste frågan på det sätt som här framlagda alldeles sannfärdiga och smått vemodiga exempel visar.

Låt oss ta två knegare. Låt oss kalla dem Svea och Sven. Svea är rapp och effektiv, men hon kan också vara drömsk, när det bär till, och hon tycker det är mysigt att baka; hon skäms en smula för det. Sven är stor och ljus och snäll och gillar ishockey, och kanske en öl då och då; det skäms han inte för. Riktiga finsmakare på existensiell fördjupning skulle kanske kalla dem grunda och sunda. Men vem skulle våga påstå annat än att de är schyssta? Vem kastar den första stenen? Inte jag.

Det var Svea som började. Det var i själva verket ofta så det gick till i det huset. Det hade kommit en ny på kontoret, en med hårknut och dubbelnamn. Svea måste engagera sig, sa hon. Redan första dan. Genom sin passivitet gick Svea reaktionens ärenden, sa hon. Den kvällen grät sig Svea till sömns. Det var mer än Sven kunde klara. "Den offentliga debatten", mumlade Svea i sömnen; hon hade äntligen slumrat in men vred sig som i magplågor. Sven låg vaken ännu längre. Det kunde ha blivit en bra kväll. Han hade känt att han hade krafter över. Brynäs-Skellefteå på tv, och snart var det jul. Under förnattens timmar fattade Sven sitt beslut.

△

"En allmän handbok i den offentliga debatten?" Den unga bibliotekarien såg bekymrad ut, men så tog hon sats. "Den offentliga debatten", förklarade hon, "är ett omfattande begrepp, som i sig innesluter en rad olika områden."

Det förstod ju Sven. Det hördes redan på namnet att det var mycket. Men han tänkte

på Sveas tårar och gav sig inte.

"Nån första inledning eller så, hade jag tänkt. Nåt slags översikt."

"Är det något särskilt område som intresserar?" undrade bibliotekarien.

Sven kände sig lugnare nu. Han var fjärde man på inköpsavdelningen, så det här kunde han. "Vad kan ni offerera?" frågade han.

"Ja, vi har ju skoldebatten. Där finns ju en hel del. Och den allmänna kulturdebatten förstås, det är ju ett rikt fält. Sen har vi ju kärnkraftdebatten, där börjar det komma en del. Ja, könsrollsdebatten, om du ligger mer åt det hållet. Eller MBL-debatten, den intresserar åtminstone mig personligen. Vi ska väl inte glömma bort fondfrågan heller. Det beror ju på vad du är ute efter. Det finns ju en allmän ekonomisk debatt också."

"Finns det ingenting om alltihop?"

Bibliotekarien hostade. Hon verkade besvärad. "Tja", sa hon, "vi har ju några framstående debattörer, yrkesdebattörer om jag så får säga, som har åsikter om allt. Men vi brukar sortera in dem efter ämne i alla fall, om det går. De skriver sällan om allt på en gång. Och så, jaa ..."

"Är det något fel på dem?" undrade Sven.

"Vi har ju en avdelning 'Allmänt och blandat', förstås. Men de är ganska, ja" – hon tog sats – "de är ganska svåra, förstår du. Ja, jag menar, om du liksom ska börja på egen hand. Förresten, här har jag en stencil över debattcirkel i kommunen. Det är ju litet sent nu i höst, men du kan ju börja i vår."

När Sven lämnade biblioteket, hade han lagt ut 43:50 på fotokopior. Först hade han tänkt ta könsrollsdebatten åt Svea, men hur det var så blev det inte så. I stället tog han en

laddning om skolfrågor åt henne; äldsta pojken skulle upp i nian, och det skulle bli föräldramöte i veckan. Åt sig själv tog han en bunt om den allmänna ekonomiska debatten. Det låg mest åt hans håll, tyckte han.

Det blev en överraskning. Svea blev glittrande glad. I tre kvällar läste de. Apparaten stängdes av, så fort de hade sett Aktuellt. Sen kom kvällen med föräldramötet.

"Man känner sig riktigt insatt", sa Svea när de gick till skolan, hand i hand. "Det är synd om dig som ingenting vet."

Då skrattade Sven. "Det är kanske lika bra", sa han. "Jag har läst så mycket om krisen så jag tycker rakt synd om ungarna. Du vet inte vilken tur vi har haft, du och jag, som har fått vara med under de goda åren. Nu behövs det bara arbete och arbete, och forskning och innovationer och nyinvesteringar, och lönsamheten måste bli bättre och kostnaderna måste hållas efter, och vi måste lära oss att klara exportmarknaderna bättre och vara flexibla och rörliga och så där ...". Han var riktigt andfädd: "Ja, du anar inte."

Då skrattade Svea. "Du tror att du vet något", sa hon. "Jag ska tala om för dig att vad som behövs är personlighetsutveckling, och mer grupparbete och socialt samspel, och mindre karriärtänkande och inte en massa själlöst plugg. Vad vet du om SIA egentligen?"

Då teg Sven, och så var de framme i skolan, och där fick de sätta sig i bänkar, och det kom en konsulent och pratade i en timme, och sen skulle de debattera, sa han, och nu

var ordet fritt. Och rektorn sa att han hoppades på riktigt mycket synpunkter.

Det gick snett redan från början. Så Svea fick skämmas. Det kunde bli så där med Sven ibland; han brukade inte prata i onödan, men han kunde bli ivrig.

Det var en grannfru som just hade sagt att det var då skönt att höra att det skulle bli mindre språkplugg, för hennes Henrik slet då en hund med tyskan, och det räckte bra med engelskan, det hade hon märkt när maken och hon var på Kanarieöarna i fjol. Make kunde engelska mycket bra, se.

"Men det innebär en försvagning av exportindustrins möjligheter", slapp det ur Sven. Svea hann inte sparka honom i tid. Han skulle väl inte prata, han som inte visste något om skoldebatten. "Det där är ju inte skoldebatt", viskade hon halvhögt åt honom i bänken, men då var det så dags.

Konsulenten hade lutat sig tillbaka i stolen. Han satt litet högre, vid lärarens bord i klassrummet. "Vill du utveckla det där närmare?" sa han.

Sven förstod ju att han hade sagt något toktigt.

"Ja, jag bara menade, det är ju bra med språk för att sälja, ja åtminstone för att svara på brev." Konsulentens ögon såg ut att bli smalare. Sven försökte släta över: "Ja, det är klart att alla behöver ju inte, det räcker ju ..." Nu sparkade Svea.

"Du menar att en elit ska lära sig språk? Att man ska differentiera från början? Som i den gamla skolan? Är det så du menar?"

"Vi är ju helt beroende av exporten", stammade Sven.

"Så du tycker det är viktigare att sälja –

sälja kanoner och bilar och sånt och tjäna riktigt mycket pengar – än att utvecklas till harmoniska människor i aktivt socialt samspel? Är det så du menar?"

"Men alla säger ju att vi måste bli effektivare", värjde sig Sven. "Annars har vi inte råd med allt det här ..."

"Alla?" sa konsulenten och log. Han såg sig om, och leendet låg kvar; Sven tyckte inte om det. "Det kanske finns andra här som ser annorlunda på saken?"

"Ja, jag för min del vill då verkligen ha sagt ..." Det var en läkarfru från kvarteret intill. Men Sven lyssnade inte längre.

De gick tidigt. Men ute i kapprummet hann läkarfrun upp dem.

"Säg som det är", sa hon till Sven. "Du vill väl ha hemläxor också? Och kroppsaga förstås? Lag och ordning!" Sven fick inte tid att svara. Hon slog igen glasdörren framför honom med en smäll.

Den kvällen grät sig Svea till sömns. "Hur kunde du?" frågade hon gång på gång. "Hur kunde du, du som inte vet ett dugg om skoldebatten."

"Men det här kanske hör dit ändå, jag menar på sätt och vis åtminstone" – hon snyftade allt högre – "litegrann, ja jag vet ju inte hur jag ska uttrycka mig men ändå ..."

△

Svea var den rörligare bland de två, det kan inte förnekas. Hon förstod att skoldebatten nu var avslutad för deras del. Dagen därpå var hon på biblioteket. Det blev könsrollerna nu. Sven förstod det redan i farstun. Middagen var inte färdig. Sven var inte dum, men

kanske litet trög. Och han hade gripits av intresse för den allmänna ekonomiska debatten. De fortsatte att läsa på kvällarna. De delade på matlagningen. Det blev hon som tog hem julgranen. Men de hade svårt att prata med varandra som förr i världen.

"Vi talar inte samma språk längre", sa Svea en dag. Då var det tre dagar kvar till julafton.

"Det borde vi väl egentligen kunna göra", sa Sven. Han hade fått se slutspelet mellan Djurgården och Leksand och var på gott humör.

"Jag sätter de mänskliga frågorna i centrum", svarade Svea.

"Men människorna måste ha något att äta, och kläder på kroppen", muttrade Sven.

Mer blev inte sagt då.

Det var inte Svens fel eller förtjänst att Svea slutade med könsrollerna. Det visste han. Han gissade att det var Sveas nya arbetskamrat med hårknuten och dubbelnamnet. Hon pratade alltid om sådant. Det blev för mycket för Svea. "Fruentimmer är inte mycket för solidaritet", sa han högt för sig själv, och så skrattade han, nästan svinaktigt. Själv hade han kommit över på fondfrågan, när Svea började med MBL.

"De är inte kloka längre", sa sonen som skulle upp i nian. "Förr var det inget större fel på dem. Men nu är det knäppen direkt."

Svea hade gått med i en cirkel om medbestämmandefrågor.

△

"Får jag hälsa åtminstone?" undrade Sven. Det var en marskväll. Cirkeln skulle komma

hem till dem.

"Hälsa, men inte ett ord till", sa Svea. "Du kan få servera kaffe också, men det vill du väl inte."

Men Sven var smått nyfiken. I cirkeln fanns en av flickorna på hans firma. Hon skrev maskin så dåligt att chefen hade hurrat när hon blev facklig förtroendeman. "Nu vållar hon åtminstone bara kostnader och ingen direkt skada", hade chefen sagt. Så Sven åtog sig att komma med kaffet. Men inte ett ord!

Svea satt vid matbordet och de andra runt omkring. "Ska vi ta en kopp kaffe, innan vi går in på betänkandet om facklig förtroendemens ställning?" sa hon. Hon höjde rösten. Det var tecknet. Sven hade väntat i köket. Nu kom han in med kannan. Kaffet hade stått klart. Först gick det bra. "Du har haft glädje av könsrollskursen", sa någon, och alla skrattade. Sven med.

Men så öppnade flickan på kontoret munnen. "Du håller väl med om betänkandets huvudlinjer?" frågade hon.

"Vilka då?" sa Sven. Han hade glömt sig.

"Vill du ha socker?" Svea nästan skrek. Han förstod.

"Visst håller du med, Sven?" sa flickan.

"Om vad då?"

"Att kostnaderna för den fackliga verksamheten ska tas ur produktionen", sa flickan snabbt. Produktionen hade blivit Svens älsklingsord.

"Produktionen är ett mångtydigt ord", började Sven.

"Firmornas pengar", förklarade flickan.

"Grädde, Ann-Mari?" Nu skrek Svea.

"Så du håller inte med?" tjtade flickan.

"Ska firmorna betala för facket?" frågade Sven.

"Ja visst, det är väl bra. Vi kräver det."

"Det vet jag inte. I verkligheten är det ju löntagarna som betalar. Både organiserade och oorganiserade. Ska firmorna betala för facket, blir det ju mindre över till lönen. Och förresten ..."

"Vad menar du egentligen?"

"Förresten är det alla som betalar. För om firmorna ska betala för facket, blir det ju mindre skatt från firmorna till stat och kommun. Det blir skattebetalarna som betalar för facket."

"Vill du gå ut, Sven." Sveas röst var hård som en klinga.

"Nej, låt oss höra. Det är ju firmorna som har pengarna. Det är väl bra att de betalar för folkrörelserna."

"Men då blir det ju inga folkrörelser längre", stammade Sven. "De finansieras med tvångsavgifter. Ska löntagarna betala arbetsgivarföreningarna också? Annars är det ju orättvist. Ska den ena av två parter som står mot varandra betala för den andra? Det är ju orimligt."

"Sven ..."

"Du är inte litet reaktionär du", sa flickan från kontoret. "Rättvisa, jo pytt. Du brukar visst inte komma på klubbmötena. Du bryr dig inte om fackliga frågor. För det här är ju en facklig fråga, begriper du väl. Det handlar inte om ekonomi eller rättvisa eller sånt där. Här gäller det att kräva, vet du väl. Annars kan det ju inte bli någon facklig kamp, vetja."

"Jag är mer intresserad av ekonomiska frågor", medgav Sven.

"Ja, det hörs att du inte har en aning om den fackliga debatten."

Men nu tog Sven eld. "Jag har läst om fondfrågor i två månader nu", värjde han sig. "Och om det inte är en facklig fråga, vet jag inte hur en sån ser ut."

Hon skrattade försmädligt. "Det finns inte en barnunge här i landet som inte vet att fondfrågan först var en makt- och fördelningsfråga. Och sen bestämde rörelsen att det skulle bli en kapitalförsörjningsfråga. Och då blev det det. Men en facklig fråga har det aldrig varit. Där är det helt andra saker man talar om."

"Men det måste ju ändå hänga ihop", sa Sven.

Då kom skriket. Det var Svea. De hjälptes åt att lägga henne i soffan.

△

Krisen, sjukhusvistelsen och skilsmässan gav Svea en personlig mognad, som kom henne att helt naturligt, utan något målmedvetet eget handlande, komma in i den allmänna kulturdebatten, avdelningen för psykologiserande litteratur. Redan ett par månader före utskrivningen hade hon författat sina första bidrag till pressen. Hennes inlägg var helt spontant, utan ett enda misstag, perfekt i denna genre: hon fann inte de rätta argumenten – det var de som fann henne, med osviklig säkerhet. Efter kort tid behärskade hon frågeställningar och terminologi över större delen av fältet, möjligen med undantag för den rent tekniska litteraturkritiken. Hon fick ett pris också. Marxistiska skribenter, som tillbragt många år med att lära sig

spelets regler, sänkte pennorna i vördsam hälsning inför hennes självklara kompetens.

Det gick sämre för Sven. Uppbrottet från den gamla bostaden till ett möblerat rum tog hårt på honom. Han började grubbla på kärnkraften, men eftersom han med den tröges envishet inbillade sig, att de ganska enkla sanningar han trodde sig ha fattat i början av sitt engagemang i samhällsdebatten, då han satte sig in i den allmänna ekonomiska diskussionen, utan vidare kunde användas även på detta område, förmörkades hans förstånd på kort tid.

De MBL-förhandlingar som föregick hans sjukpensionering blev friktionsfria. Det var flickan från kontoret som förde facketes talan. Saken stannade på lokal nivå, i fullständig enighet.

Han blev en daglig gäst på biblioteket. De andra besökarna hörde honom mumla om tingens samband och annat. "Pluralisten" blev det öknamn man gav honom, och under det namnet var han snart känd till och med bland barnen på gatan. Han började också dricka. En natt frös han ihjäl i en portgång, full och eländig.

△

"Er pappa", brukade Svea säga till parets båda pojkar, "var varken elak eller dum. Men han förstod aldrig, att det finns olika frågor i samhällsdebatten och att varje fråga skall debatteras på sitt sätt. Där finns den allmänna kulturdebatten, som är allra mest allmän. Sen finns det skoldebatten, kärnkraftdebatten, könsrollsdebatten, MBL-debatten, fondfrågan och den allmänna ekonomiska debatten. Bara de här är alltså sju särskilda områden. Det är det som kallas fri och öppen pluralism. Ser man efter noga finns det ännu fler. Men det som betyder allt på det ena området betyder kanske ingenting på det andra. Någon ordning får det ju ändå lov att vara. På varje område finns det bara en åsikt som är riktig, naturligt nog. Och det är olika debattörer, som sköter om varsin debatt. Det begrep aldrig er pappa. Han kom slängande med sin ekonomi mitt i skoldebatten, där den inte har ett dugg att göra. Och jag glömer aldrig den kvällen då han skämde ut oss båda genom att dra upp den olycksaliga ekonomin mitt i en facklig studiecirkel. Men så gick det som det gick också."

Barnen lyssnade och nickade. Yngste pojken är SECO-ordförande i sin skola. Han vet.